

УДК: 324:94(477)''1676''

Ярослав Столицький

професор Ягеллонського університету,
завідувач кафедри історії Польщі нового часу
(Польща, Краків, jaroslaw.stolicki@uj.edu.pl)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8357-8101>

KONFLIKT O URZĄD PODKOMORZEGO KIJOWSKIEGO W 1676 R.

Анотація. У статті йдеться про елекцію (вибори) на уряд київського підкоморія 22 травня 1676 р. та її наслідки. Номінацію на цей уряд отримав 30 травня київський підстолій Мартин Чаплич, що спричинило чимало суперечок серед обивателів воєводства. Головним противником Чаплича був київський ловчий Станіслав Казимир Ковалевський. Антагонізм між ними виник через спір за містечко Киселин. Воно було відібране від Чапличів через зраду під час Потопу і передано ловчому. Елекція підкоморія відбулася одночасно з реляційним сеймиком, що породило невдоволення частини шляхти, які протестували проти неї. Серед них, крім Ковалевського, вирізнявся київський підчаший Ян Проскура Сущанський, який також претендував на уряд підкоморія. Він також склав мандат проти Чаплича і маршалка сеймику, київського підстоля Юрія Манецького. Спір мав бути вирішений у сеймовому суді. Прибічники підкоморія закидали противникам порушення прав і підкреслювали легальність елекції. Чаплич хотів скласти присягу на уряд підкоморія під час депутатського сеймику. Однак він був зірваний. Суперечки тривали далі і перешкоджали перебігу чергових засідань. Як видається, прибічники Чаплича мали більшість голосів київської шляхти. Вони підтримали нового підкоморія під час передсеймового сеймику і він був обраний послом. На сеймі в 1677 р. суд по тій справі не відбувся, однак обидві сторони шукали протекції королівського двору. Наслідком цього був зрив депутатської елекції у березні 1677 р. Того ж року дійшло до поалагодження конфлікту між Чапличем і Проскурою Сущанським, причиною тому було те, що посідання уряду підкоморія Чапличем вже не піддавали сумніву. Послідовним противником Чаплича залишався ловчий Ковалевський, який і пізніше закидав йому незаконне посідання уряду підкоморія.

Ключові слова: уряд підкоморія, сеймики, конфлікти, вигнанці, Київське воєводство, XVII ст.

W dniu 30 maja 1676 r. podstoli kijowski Marcjan Czaplic otrzymał urząd podkomorzego kijowskiego¹. Nominacja ta spowodowała narastanie wśród obywateli województwa kolejnych sporów.

Urząd ten M. Czaplic objął po śmierci Aleksandra Konstantego Woronicza. Sytuację komplikował dodatkowo fakt, że żył jeszcze wcześniejszy podkomorzy Stefan Niemirycz, będący nim od roku 1659. Wywodził się on z jednej z najbogatszych rodzin magnackich w województwie przed rokiem 1648. Niemiryczowie byli arianami, którzy w 1658 r. zostali zmuszeni do emigracji. Stefan faktycznie nie pełnił tego urzędu. Od roku 1664 nie brał udziału w życiu publicznym Kijowian, przebywając w większości poza krajem. Był jednak aktywny w czasie rokoszu Lubomirskiego współdziałając z rokoszaninem². Wcześniej był posłem na dwa sejmy w latach 1661 i 1662.

Zanim przejdziemy do wyjaśnienia konfliktu o urząd podkomorzego w 1676 r. trzeba pokrótce zwrócić uwagę na sytuację wśród ziemian kijowskich w tym czasie.

Województwo kijowskie w drugiej połowie XVII w. było wstrząsane kilkoma konfliktami wewnętrznymi. Najważniejszy z nich związany był z funkcjonowaniem sejmiku na wygnaniu. Szlachta z województw braławskiego, kijowskiego i czernihowskiego zaczęła po wybuchu powstania Chmielnickiego odbywać swoje zgromadzenia we Włodzimierzu,³ ponieważ obywatele tych województw większości osiedlili się na Wołyniu. W Żytomierzu, który wcześniej był tradycyjnym miejscem sejmików kijowskich, w latach 1648-1667 odbyło się ich jedynie kilka. W traktacie andruszowskim podpisanym 30 stycznia 1667 r. nastąpił podział Ukrainy między Rzeczpospolitą a Moskwą⁴. Włodzimierz pozostał miejscem, w którym odbywały się zgromadzenia do początku XVIII w. Zwrócić trzeba uwagę, że miasto to znajdowało się na zachodzie województwa, oddalone od granic województwa kijowskiego. Ten ośrodek był jednak najważniejszym

¹ Przywilej Jana III dla Marcjana Czaplica na urząd podkomorzego kijowskiego, Центральний державний історичний архів України у Києві (далі – ЦДІАУК). Ф. 28, оп. 1, спр. 118, арк. 486 зв. – 489. Został wystawiony w Jaworowie, a do ksiąg oblatował go 12 XII podczas sejmiku przedsejmowego wojski lubelski, podwojewodzi kijowski Waclaw Stoński, który był zarazem marszałkiem sejmiku. *Urzednicy województwa kijowskiego i czernihowskiego XV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Janas, W. Kłaczeński, Kórnik 2002, nr 227. Autorzy spisu (powołując się na Sigillatę z Metryki Koronnej w AGAD) podają, że nominacja nastąpiła przed 23 marca 1676. Ponadto Czaplic oznaczony gwiazdką jako podwójny. Jest to niefortunne oznaczenie; urząd podkomorzego był urzędem sądowym (zawiadywał sądem podkomorskim) nie było więc możliwe pełnienie go przez więcej niż jedną osobę. Legalność sprawowania urzędu podkomorzego przez Czaplica, podobnie jak przez jego poprzednika Woronicza była powszechnie uznawana. Kwestionowana była jedynie przez jego przeciwników, którzy czynili tak nie dlatego, że żył S. Niemirycz, ale z powodów, które zostaną poniżej przedstawione.

² Podstawą wiedzy o Niemiryczu jest posiadający wiele luk biogram: Tazbir J. *Niemirycz (Niemierzyc) Stefan*, Polski Słownik Biograficzny (dalej: PSB) t. XXIII, s. 820-824. Autor podaje błędne informacje dotyczące piastowania przez niego urzędu podkomorzego. Działalnością Stefana Niemirycza zajmowali się historycy badając działania Jerzego Lubomirskiego podczas jego konfliktu z dworem, ale jedynie przy okazji interesujących ich problemów, stąd nie została ona przedstawiona w sposób uporządkowany.

³ O zgromadzeniach szlachty ukraińskiej w czasie wygnania pisałem niedawno: Stolicki J. *Miejsca odbywania sejmików koronnych na wygnaniu w latach 1648-1696*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne. Kraków, 2017, 144 (3), 441-457.

⁴ Wójcik Z. *Traktat Andruszowski i jego geneza*. Warszawa, 1957.

dla wygnańców kijowskich, ale czasem zgłaszali swoje sprawy w Łucku (najważniejszym grodzie szlachty wołyńskiej) i rzadko w Krzemieńcu oraz w grodach województwa ruskiego i bełskiego. Niekiedy zaś oblatowali dokumenty w Lublinie, z reguły przy okazji załatwiania spraw w trybunale.

Szlachta ukraińska, która utraciła dobra w traktacie andruszowskim zaczęła domagać się reclinatorium, które przyznano jej w 1670 r.⁵ Problemy dotyczące podziału uzyskanych pieniędzy spowodowały rozliczne spory wśród szlachty kijowskiej. Nasiliły się one szczególnie w roku 1671.

Konflikty wewnętrzne rozwinęły się także w wyniku zaostrzenia walki politycznej w Rzeczypospolitej w latach 60. Pogłębiły się za panowania Michała Korybuta, a ich symbolem było zerwanie sejmu koronacyjnego w 1669 r., którego dokonali właśnie posłowie kijowscy⁶. Byli nimi wysocy urzędnicy ziemscy kijowscy: podkomorzy Aleksander Woronicz, podczaszy Jan Proskura-Suszczkański oraz podsędek Jan Olizar-Wołczkiewicz, który zaprotestował przeciw dalszemu odbywaniu obrad i opuścił Kraków. Jak się wydaje ta decyzja nie miała związku z walką polityczną. Kijowianie domagali się wtedy realizacji postulatu przyznania im reclinatorium i nie byli wówczas powiązani z przeciwnikami nowego króla. Wkrótce jednak walka polityczna się zaostrzyła i działania przeciw monarsze interpretowano jako popieranie jego przeciwników. Mimo to obywatele zaangażowani w zerwanie sejmu koronacyjnego byli wybierani jako posłowie na kolejne sejmy.

Na tym tle powstał spór o urząd podkomorzego kijowskiego. Zatarg między Czaplicami a Stanisławem Kazimierzem Kowalewskim trwał już 20 lat. O jego początkach warto napisać osobny szkic, więc tu trzeba tylko skrótowo go przedstawić. Konflikt zaczął się w roku 1656, kiedy Kowalewski otrzymał od króla Jana Kazimierza miasteczko Kisielin, które zostało odebrane arianinowi Aleksandrowi Czaplicowi za zdradę w czasie potopu⁷. Spory o Kisielin ciągnęły się przez kolejne lata i po swoich krewnych prowadził je Marcjjan Czaplic, podstoli kijowski od roku 1663. Kowalewski przejął także inne posiadłości po Czaplicach, co pogłębiło ich spory.

Kowalewski w roku 1656 otrzymał urząd łowczego kijowskiego, co przyczyniło się do wzrostu jego znaczenia wśród elity ziemskiej województwa⁸. Ożenił się z Krystyną Stawecką, pochodzącą z rodziny osiadłej na Kijowszczyźnie. Ponadto był kilkakrotnie wybierany jako przedstawiciel szlachty kijowskiej w skład komisji, które prowadziły

⁵ Na problem działalności wygnańców z Ukrainy na sejmach jako pierwszy zwrócił uwagę Z. Wójcik: *Między traktatem andruszowskim a wojną turecką. Stosunki polsko-rosyjskie 1667-1672*, Warszawa, 1968. Omówił je, zwłaszcza w latach 1668-1670 M. Kulecki: *Wygnańcy ze wschodu. Egzulanicy w Rzeczypospolitej w ostatnich latach panowania Jana Kazimierza i za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Warszawa, 1997.

⁶ Kulecki M. *Wygnańcy ze wschodu...*, passim.

⁷ Problem ten był przedstawiany w polskiej historiografii, ale nie wykorzystano źródeł znajdujących się w księgach grodzkich wołyńskich. Chodynicki K. *Czaplic Szpanowski Aleksander*, PSB, t. IV, 166-167; Piwarski K. *Czaplic Marcjjan*, ibidem, 171-172; Kossowski A. *Zarys dziejów protestantyzmu na Wołyniu w XVI-XVII w.*, Rocznik Wołyński. III. 233-260; Tazbir J. *Kisielińsko-bereski zbiór Braci polskich*. Przegląd Historyczny, 1966, 57 (1), 126-136.

⁸ W polskiej literaturze podstawą wiedzy o nim jest krótki biogram: Przyboś A. *Kowalewski (Kowalowski) Stanisław Kazimierz*, PSB, t. XIV, 529. Kowalewski w latach 1668-1688 osiem razy piastował funkcję poselską.

rokowania dyplomatyczne z Moskwą. To właśnie jest największym potwierdzeniem jego pozycji wśród Kijowian.

Kulminacja sporów politycznych za panowania Michała Korybuta nastąpiła w roku 1672, kiedy doszło do wybuchu wojny z Imperium Osmańskim, a następnie zwolennicy dworu zawiązali konfederację gołębską⁹. Naród szlachecki jednolicie i konsekwentnie popierał króla. Trzon stronnictwa malkontentów tworzyli magnaci koronni. Podporą więc tego stronnictwa była ich klientela, ale głównym oparciem przeciwników dworu było wojsko koronne. Dowodził nim hetman Jan Sobieski, któremu udało się ograniczyć wpływy zwolenników dworu.

Łowczy został przywódcą szlachty, która popierała króla Michała. Wśród jego stronników nie było wówczas podczaszego kijowskiego Jana Proskury Suszczańskiego, o którego postawie w 1672 r. nie znajdujemy informacji. Przeciwko Kowalewskiemu wystąpiła inna grupa, która zarzuciła mu uzurpowanie sobie władzy. Wśród nich najważniejszą rolę odgrywał M. Czaplic, który wcześniej także został wybrany rotmistrem polskiego ruszenia¹⁰.

Wśród przeciwników Kowalewskiego w tym czasie trzeba też wymienić innych prominentnych urzędników województwa. Byli to łowczy nowogrodzki Remigian Suryn, który był trzecim rotmistrem, pisarz ziemski kijowski Michał Trypolski, wspomniany już podsędek J. Olizar oraz sędzia ziemski włodzimierski Jan Zahorowski. Ten ostatni ożenił się z córką Kowalewskich Heleną i prowadził z teściami ostre spory. Ich podłoże miało charakter majątkowy, ale wykorzystywano w nich także kwestie publiczne.

To skrótowe przedstawienie konfliktów między Czaplicem a Kowalewskim pozwala zrozumieć podłoże sporu o urząd podkomorzego kijowskiego w roku 1676. Prywatny zatarg o posiadłości potem rozszerzył się na inne sfery życia i jego reperkusje były widoczne na sejmikach. Uczestnicy sporu szukali sojuszników wśród innych obywateli województwa, co powodowało że konflikt Czaplica z Kowalewskim stał się jednym z czynników zakłócających życie publiczne Kijowian.

Szlachta kijowska, podobnie jak innych województw ukraińskich nie odegrała szczególnie ważnej roli podczas elekcji Jana Sobieskiego¹¹. Jej postawa była dość obojętna, ale wynik elekcji został w tym środowisku przyjęty dobrze. Posłem kijowskim na konwokację i elekcję w 1674 r. był łowczy Kowalewski, natomiast podstoli Czaplic podpisał elekcję z województwem wołyńskim¹².

⁹ Przyboś A. *Konfederacja gołębska*. Tarnopol, 1936; tenże. *Michał Korybut Wiśniowiecki 1640-1673*. Kraków, 1984.

¹⁰ Konflikt ten omówiłem w artykule: Stolicki J. *Spory wśród szlachty kijowskiej w czasie konfederacji gołębskiej*. Ustrój-polityka-kultura. Studia ofiarowane Prof. Stefanii Ochmann-Stanisławskiej. Red. J. Maroń i R. Kołodziej. Wrocław, 2011, 69-75.

¹¹ Postawy i działalność szlachty województwa kijowskiego w czasie bezkrólewia omówiłem w pracy: Stolicki J. *Wobec wolności i króla. Działalność polityczna szlachty ruskiej, ukraińskiej i wołyńskiej w latach 1673-1683*, Kraków, 2007, rozdział II.

¹² *Volumina Legum*. T. V. Warszawa, 1980, 130, 153-154. Czaplic widnieje omyłkowo jako Czapski. Wśród szlachty wołyńskiej znajduje się jeszcze dwu Czapliców: Andrzej kapitan królewski oraz Władysław. Obydwaj nie posiadają biogramów w PSB. J. Proskura Suszczański i J. Maniecki również podpisali sufragia z województwem kijowskim.

Sejmik deputacki w 1675 r. wybrał także posłów do monarchy, dla których przygotował instrukcję¹³. Jednym z nich był Czaplic. Najważniejszym ich zadaniem było przedstawienie prośby, aby w województwie kijowskim, (którego ziemie zostały odzyskane przez Sobieskiego w ostatnim roku) nie stacjonowały oddziały wojskowe. W instrukcji szlachta prosiła też o wstawiennictwo za mieszkańcami województwa w przyszłych rozmowach dyplomatycznych z carem i sułtanem. Skarżyła się również, że wiele zamieszania powodują spory między urzędnikami, które prowadzą do zrywania sejmików. Jeden z nich dotyczył urzędu podstolego kijowskiego; na który kiedyś zostały wystawione dwa przywileje. Postulowano uspokojenie tego zatargu: „aby tak zacni y zasłużeni z przodkow y osoby swoiey oyczyźnie y woiewodztwu naszemu ludzie nie między sobą y przyiacioły swemi niemieli emulatiey”. Jednak większą sympatią obywateli cieszył się Czaplic, jak wcześniej zapisano: „a osobliwie instamus za j. mc. p. Czaplicem, iako ten, który tu częścicy z nami zostaje”¹⁴. Ponadto trzeba jednoznacznie ocenić, że Kijowianie znacznie cieplej niż wcześniej odnosili się do nowego króla. On również dobrze przyjął poselstwo i obiecał spełnić zadość postulatом ziemian kijowskich. Nie ma w tych źródłach żadnych informacji dotyczących łowczego Kowalewskiego.

Podczas sejmiku przedsejmowego ponownie doszło do kłótni, które doprowadziły do jego zerwania. Kowalewski wraz z kilkoma stronnikami złożył protestację przeciw działaniom M. Czaplica i współpracującemu z nim łowczemu nowogrodzkiemu R. Surynowi¹⁵. Przypomniał, trwającą od długiego czasu, zawziętość podstolego skierowaną przeciwko niemu. Kiedy sejmik został zagajony przez dyrektora, starostę owruckiego Mikołaja Sapięhę, R. Suryn nie dopuścił Kowalewskiego do głosu i złożenia przez niego relacji z pełnionej funkcji komisarzkiej, twierdząc, że ciąży na nim infamia. On zaś próbował najpierw się usprawiedliwiać, potem łagodzić nastroje i nie dopuścić do tumultu w kościele. Nie przyniosło to jednak efektu z powodu zawziętości Czaplica, który uzurpował sobie godność marszałka, a kiedy nie było na to zgody doprowadził do zerwania sejmiku. Zarzucił podstolemu brak troski o dobro publiczne i dążenie do upokorzenia łowczego.

Wydarzenia te inaczej przedstawił M. Czaplic¹⁶. Według wersji przedstawionej w jego protestacji Kowalewski zgodził się na propozycję dyrektora M. Sapięhy, aby to on został marszałkiem. Następnie łowczy uprosił, aby mógł zdać relację z komisji moskiewskiej „i do dalszej przysługi tego województwa ochotę swoją, ile na terazniejszy sejm coronationis funkcyjej poselskiej ofiarował”¹⁷. Wówczas R. Suryn wywodził, że Kowalewski nie może zostać posłem, ponieważ na początku zgromadzenia sędzia włodzimierski J. Zahorowski i Jan Mecherzyński przedstawili wyroki banicji i infamii, obciążające Kowalewskiego. Na to łowczy wyszedł z kościoła, argumentując, że jeżeli nie będzie miał wolnego głosu i nie zostanie wybrany posłem zakwestionuje ważność sejmiku. Po potwierdzeniu skazujących go wyroków przez Zahorowskiego zwolennicy

¹⁴ Там само. С. 338.

¹⁵ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 117, арк. 607-609, Protestacja Kowalewskiego przeciw panu Czaplicowi została oblatowana 31 XII.

¹⁶ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 118, арк. 541-544 зв., обл. 2 I 1676.

¹⁷ Там само. Арк. 542.

łowczego (pisarz grodzki owrucki Marcin Suryn i Wacław Suryn) także wyszli z kościoła z protestacją. Marszałek Czaplic odłożył obrady do następnego dnia próbując jeszcze ratować sejmik przed zerwaniem. Z powodu uporu Kowalewskiego działania te nie przyniosły jednak efektu. Nie był to koniec konfliktu podczas sejmiku przedsejmowego, ponieważ odbył się on w drugim terminie 14 stycznia. Uchwalono wówczas instrukcję posłom na sejm¹⁸. W niej znalazły się gorące podziękowania królowi: za przychylenie się do postulatów województwa, przedstawionych w instrukcji we wrześniu oraz wydanie uniwersałów na sejmik przedsejmowy powtórny. Posłami na sejm zostali: stolnik Maniecki, podsędek Olizar oraz podstoli Czaplic. Okoliczności i czas odbycia tego sejmiku wzbudziły sprzeciwy stronników Kowalewskiego¹⁹. Wystosowali oni manifestację, którą złożyli w grodzie w Łucku, ponieważ nie została przyjęta we Włodzimierzu. W niej podkreślili, że sejmik powtórny był właściwie prywatnym spotkaniem, ponieważ grupa szlachty po poprzednim zgromadzeniu (po tym jak większość obywateli kijowskich rozjechała się do domu) wyprawiła do króla wysłanników i otrzymała od niego uniwersał zwołujący zjazd w drugim terminie. Protestujący uważali takie działania za bezprawne i żądali uznania nieważności tego zgromadzenia. Manifestacja ta nie przyniosła jednak skutku; powszechnie uznano sejmik odbyty w dniu 14 stycznia. Także na sejmie nikt nie zakwestionował jego legalności podczas rugów poseselskich. Wydarzenia odbywające się podczas zgromadzeń w grudniu i styczniu zostały dokładnie omówione, ponieważ jest widoczne że podczas nich nastąpiło odnowienie konfliktu między Czaplicem i Kowalewskim. Doszło do nasilenia walki politycznej i zerwania pierwszego sejmiku, co świadczy, że żadna z grup nie miała wyraźnej większości. Zwolennikom podstolego udało się przechytrzyć przeciwników, dzięki poparciu monarchy.

W dniu rozpoczęcia sejmu koronacyjnego została zwołana elekcja podkomorzego. Uniwersał wydał wojewoda kijowski Andrzej Potocki. W uniwersale znajdujemy tradycyjną formułkę, że urząd podkomorzego kijowskiego wakuje (po śmierci Aleksandra Konstantego Woronicza). W związku z tym wojewoda wyznaczył elekcję na dzień 22 maja. Trzeba podkreślić, że uniwersał ten został oblatowany we Włodzimierzu dopiero 7 maja²⁰.

Kilka dni wcześniej 2 maja odbył się sejmik relacyjny po wspomnianym sejmie koronacyjnym. Został on wyznaczony konstytucją sejmu. Nie zakończył się jednak tego dnia, ponieważ z posłów przybył jedynie Czaplic, i „dla niewygotowywania konstytucyj”, szlachta limitowała obrady właśnie do dnia 22 maja. Marszałkiem tego sejmiku był wojewodzie czernihowski Jerzy Tyszkiewicz. Trzeba zwrócić uwagę na zbieżność dat. Sejmik relacyjny został odłożony właśnie do dnia, na który wyznaczono elekcję podkomorzego, mimo że uniwersał obwieszczający o niej nie został jeszcze oblatowany w grodzie.

¹⁸ Архив ЮЗР. Ч. 2. Т. II. С. 362-370.

¹⁹ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 350, арк. 33 зв. – 34. Ten dokument omówiłem w pracy: *Stolicki J. Wobec wolności i króla...*, 118.

²⁰ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 118, арк. 253 зв. – 254 зв. Uniwersał oblatował Jan Zabrzeński; nie wiadomo czy był to sługa Potockiego czy jeden z zaufanych M. Czaplica.

Okazało się jednak, że zwolennicy Kowalewskiego obecni na sejmiku dowiedzieli się o uniwersale i już 2 maja złożyli manifestację przeciwko zwołaniu tej elekcji. Argumentacja była jednak zaskakująca. Uznali: „zaczyn i podkomorzego na ten czas w tym województwie mniej potrzebnego być widzą”²¹, ponieważ jak uzasadnili, jest ono za-wojowane przez nieprzyjaciela.

Podjęli także inne działania, m.in. zgłosili protest w trybunale koronnym. W nim argumentowali, że obywatele województwa, rozrzucony z powodu wygnania po różnych ziemiach Rzeczypospolitej, w większości nie zostali zawiadomieni o elekcji podkomor-zego²². Widzą w tym łamanie praw szlacheckich i domagają się unieważnienia uniwersału oraz podjęcia dalszych czynności związanych z obsadzeniem tego urzędu. W dniu sejmiku ekstrakt z ksiąg trybunalskich został wpisany do księgi grodzkiej.

Obrady w dniu 22 maja rozpoczęły się od wysłuchania relacji posłów na sejm, którym złożono podziękowania²³. Następnie w uchwale znajdujemy fragment dotyczący elekcji podkomorskiej, który warto przytoczyć w całości:

„A naprzód a principali materyja, że nam na tenże dzień 22 mensis et anni praesentis przy-padła elekcyja podkomorzego województwa naszego, według uniwersału jw. jm. pana wo-jewody kijowskiego, który jako zacny et omni comparatione maioris województwa naszego senator i wcześniej ten uniwersał wydał, i według prawa do grodu podać i publikować zlecił. Przeto my idąc exemplo elekcyjej godnej pamięci jm. pana Konstantego na Szumsku Wo-ronicza, zmarłego podkomorzego naszego, widząc necessitatem tego, aby w nieszczęściu naszym gdy dotychczas in exilio versamur i do dóbr naszych tylko gośćmi przychodzimy, mieliśmy maiorem spem, że za przywodem i porządkiem urzędnika naszego pierwszego w województwa, a ścięciem JKM pnm prędeż felicioem oglądamy województwa naszego statum. Obraliśmy tedy e medio nostri kandydatami starożytną szlachtę województwu na-szemu qua toga qua sago dobrze zasłużonych ichm. czterech, to jest, jm. pana Jana z Woj-narowej Wojnarowskiego łowczego owruckiego, deputata protunc województwa naszego, gloriose w trybunale zasiadającego, jm. pana Jerzego z Pięlowicz Manieckiego stolnika, jm. pana Marcyjana z Szpanowa Czaplica podstolego, kijowskich, jm. pana Jerzego z Łohojska Tyszkiewicza wojewodzica czernihowskiego²⁴”.

Pozostała część laudum dotyczy innych kwestii, które możemy określić jako samo-rządowe. Elekcja podkomorzego kijowskiego była więc drugą sprawą poruszaną podczas obrad. Formułka dotycząca wyboru kandydatów jest typowa, w taki właśnie sposób prze-ważnie zapisywano dokonywane elekcje. Nie wiadomo więc w jaki sposób podjętą tę decyzję, a zwłaszcza czy byli inni kandydaci. Trzech należało do obozu przeciwników Kowalewskiego, a Tyszkiewicz chyba także został przekonany do ich poparcia. Na końcu znajdujemy tradycyjną wzmiankę o zgodnym postanowieniu laudum i podpisie pod nim

²¹ Там само. Арк. 850 зб. – 851. Manifestację obywatelów województwa kijowskiego zatytułowano: o nieważności elekcyjej podkomorskiej.

²² Там само. Арк. 285–286 зб. Protestacja ta została potem złożona w grodzie we Włodzimierzu jako ekstrakt z ksiąg trybunalskich „de nullitate electionis”.

²³ Ważny jest tytuł tego dokumentu: laudum sejmiku relacyjnego województwa kijowskiego wspólnie z elekcją na podkomorstwo kijowskie postanowionego, 22 V 1676. Там само. Арк. 279-283 зб.

²⁴ Там само. Арк. 280-281.

marszałka sejmiku, którym był Jan Wojnarowski. Zaniósł on „to laudum spólnie z elekcją podkomorską” do grodu²⁵. Trzeba podkreślić, że nie ma zasady tożsamości marszałka podczas obu zgromadzeń. W uchwale nie zapisano żadnej informacji o działaniach przeciwników, co jest oczywiście normalne.

Zwolennicy Kowalewskiego złożyli protestację przeciwko elekcji podkomorzego²⁶. Przywołali ustną protestację zgłoszoną podczas sejmiku odbywającego się 22 maja. Protestowali przeciw aktom dokonany na sejmiku i elekcji, bezprawnemu złożeniu tejże przez wojewodę kijowskiego, działaniom J. Manieckiego, który też sprzecznie z prawem (ponieważ był obciążony infamią) ogłosił się dyrektorem. Zaproponował on również nielegalnie na stanowisko marszałka Jana Wojnarowskiego, który nie posiadał *vocem activam*. Protestowali przeciwko przywłaszczającemu sobie urząd podkomorzego M. Czaplicowi oraz ich zwolennikom, którzy domagali się, aby sejmik i elekcja odbywały się, nie zważając na tumult i sprzeciwy. Przypomnieli również o obradach sejmiku w dniu 2 maja i działaniach Czaplica, który tegoż dnia nie chciał zdawać relacji z obrad. Posiadał on jednak uniwersał wojewody wyznaczający elekcję podkomorzego na 22 maja i przekonał innych, aby do tego dnia odłożono sejmik. Wielu obywateli kijowskich nie zostało o tym powiadomionych. W manifestacji przypomniano o zgłoszonych wówczas protestacjach, które przedstawiono, kiedy łowczy Kowalewski oznajmił Kijowianom wiadomość o zwołaniu elekcji podkomorzego. W nich domagano się, aby elekcja odbyła się po sejmiku relacyjnym. Autorzy nie zgadzali się również na osobę marszałka zgromadzenia w dniu 22 maja. Rozpoczęcie elekcji nastąpiło, mimo że sejmik relacyjny nie został zakończony, co spowodowało, że część szlachty opuściła kościół, a w akcie elekcji brali udział obywatele nie związani z województwem. Jeden z protestujących Paweł Trypolski, który w ostatniej chwili dowiedział się o elekcji i szczęśliwie zdążył przyjechać do Włodzimierza prosił, aby poczekać na innych obywateli, którzy wyruszyli do miasta i są w drodze. Odmówiono mu jednak głosu mimo że jest dobrze zasłużonym obywatelem. Elekcja odbyła się w atmosferze tumultu, nie zwracano uwagi na argumenty przeciwne i zignorowano protestacje przeciw tej czynności. Brali w niej udział ziemianie, nie posiadający osiadłości w województwie. Przeprowadzono ją w trakcie sejmiku, niektóre czynności, które powinny się odbyć wcześniej miały miejsce dopiero po niej. Wypomniano Czaplicowi nawet, że bezprawnie tytułował się podstolim, mimo że urząd ten należał do Stefana Trypolskiego. Można więc ocenić, że zwolennicy Kowalewskiego zgłosili przeciwko elekcji podkomorzego niemal wszystkie argumenty.

W odpowiedzi zwolennicy Czaplica przygotowali protestację przeciwko Kowalewskiemu i jego stronnikom. Łowczemu zarzucono wiele działań przeciwko podstolemu kijowskiemu:

²⁵ Ważny jest tytuł tego dokumentu: laudum sejmiku relacyjnego województwa kijowskiego wspólnie z elekcją na podkomorstwo kijowskie postanowionego, 22 V 1676. Арк. 283.

²⁶ Там само. Арк. 1063-1065. Protestacja obywateli województwa kijowskiego de nullitate elekcyjnej podkomorskiej tegoż województwa została oblatowana 27 V, ale została ona wpisana na podstawie widendy złożonej w grodzie już w dniu sejmiku.

²⁷ Protestacja Jana Wojnarowskiego i innych obywateli przeciwko S. K. Kowalewskiemu i innym (oblatowana została 23 V), Там само. Арк. 1058-1059 (cyt. fr. Арк. 1058v) Protestujący wiedzieli już o złożonej w grodzie widendzie.

„który z dawna zawziętość swoją na dom i osobę jm. pana Czaplica podstolego kijowskiego wywierając, nie tylko na sejmikach i prywatnych miejscach, ale też i różnych osobliwie pospolitego ruszenia zjazdach i teraz dnia wczorajszego jawnie intentionem opprimendo jw. pana Czaplica podstolego kijowskiego wyraził”²⁷.

W protestacji oskarżono więc Kowalewskiego o kierowanie się prywatą i wszczywanie awantur na sejmikach. Podczas zgromadzenia wczorajszego łowczy zgadzał się na odbycie sejmiku i dokonanie podczas niego elekcji, ale żądał, aby nie można było wybierać podstolego. Nie dopuszczał również do wyrażenia podziękowań dla niego za piastowaną godność poselską. I wówczas

„protestacją jm. pan łowczy i jm. pan podczaszy, kijowscy urzędnicy zanieśli i ichm. panów obywatelów niektórych zgodnie przez wszystkie czas w kole braterskim sejmik traktujących do podpisu przywiedli i sługom swoim do podpisu teje protestacyjnej videndi rozkazali podpisać się”²⁸.

Oświadczają więc, że elekcja kandydatów na podkomorstwo nastąpiła zgodnie z prawem, podobnie jak piastowanie funkcji marszałka przez J. Wojnarowskiego, na co zgodził się Jerzy Tyszkiewicz, a początkowo przystał też na to Kowalewski.

Opinie o sprawnym przebiegu sejmiku nie są prawdziwe; znajdują się bowiem także dokumenty, że dochodziło podczas niego również do sporów dotyczących reclinatorium dla wygnańców²⁹. Natomiast wydaje się, że zwolennicy Czaplica stanowili większość tego dnia. Więcej osób podpisało się pod manifestacją jego popierającą i były to osoby bardziej utytułowane, ale była to przewaga niewielka. Na pewno sejmik odbył się burzliwie i nie zakończył porozumieniem. Trzeba więc uznać, że argumenty Kowalewskiego, który nie zgadzał się na przeprowadzenie elekcji podkomorzego były zgodne z prawem i zwyczajem. Natomiast nic nie wiadomo w jaki sposób odbył się ich wybór. Skoro w elekcji nie podkreślono jej jednomysłności, nie zapisano nawet, że nie było sprzeciwu czy też, że była zgodna to znaczy, że kandydatów obrano większością. Taki sposób był jednak stosowany, bowiem prawo interpretowano dość szeroko. Wpisanie uchwały do ksiąg świadczy o nieskuteczności protestacji Kowalewskiego. Sprawa została przesądzona, kiedy kilka dni później król powierzył godność podkomorzego M. Czaplicowi. Przywilej monarchy ostatecznie rozstrzygnął, że podkomorzym kijowskim został M. Czaplic.

W nim czytamy o zgodnej elekcji i wyborze 4 kandydatów³⁰. Król powierzył tę godność człowiekowi wywodzącemu się ze starożytnej rodziny, której przedstawiciele piastowali nawet „wysokie krzesła senatorskie, a osobliwie w tymże województwie, zasiadali i urzędy znamienite administrowali”. Wyliczył też i zasługi samego Marcjana, który młodość swą w wojsku koronnym spędził i stawał podczas wojen kozackich. Brał udział w pospolitym ruszeniu „zawsze przytomnym będąc, na niebezpieczeństwo się narażał”.

²⁸ Protestacja Jana Wojnarowskiego i innych obywatelów przeciwko S. K. Kowalewskiemu i innym (oblatowana została 23 V), Tam camo. Apk. 1058-1059 (cyt. fr. Apk. 1058v) Protestujący wiedzieli już o złożonej w grodzie widendzie.

²⁹ Np. Protestacja egzulantów przeciw postanowieniom sejmiku kijowskiego i czernihowskiego dotyczących sprzedaży partykularzów. Tam camo. Apk. 1337–1338 зв.

³⁰ Tam camo. Apk. 486 зв. – 489 зв.

Podkreślał także jego zasługi podczas sejmików, sejmów, pełnioną funkcję poselską i jak podsumował „działał dla dobra pospolitego”. W tym przywileju znajdujemy też kilka konkretnych informacji o kandydacie, które są w odpowiedni sposób przedstawione, aby uzasadnić słuszność decyzji królewskiej.

Nie oznaczało to jednak zakończenia konfliktu. Łowczy nie pogodził się z awansem swojego przeciwnika. Do kolejnych sporów doszło we wrześniu podczas sejmiku deputackiego, który został zerwany.

M. Czaplic ponownie złożył protestację przeciwko działaniom swoich przeciwników. Kowalewski został uznany za inicjatora zamieszek podczas publicznych zgromadzeń; a Janowi Suszczańskiemu Proskurze zarzucono, że „za perswazyją i namową tegoż jm. pana łowczego kijowskiego ad ruinam publicznych obrad różnemi sposobami mieszającemu”³¹. Wśród ich zwolenników znajdowali się również Michał Skipor, Jan Kościuszkiewicz oraz Rodkiewicz. W protestacji przypomniano, że Kowalewski od dawna działa przeciwko Czaplicom, korzystając z pomocy braci swojej żony Staweckich i jej siostrzeńca Raczkowskiego. Ponownie doprowadził do zamieszania na sejmiku, ignorując opinie szlachty kijowskiej. Ponieważ otrzymał on przywilej na urząd podkomorzego chciał wykonać przysięgę podczas elekcji deputata. Kowalewski jednak zgromadził swoich zwolenników, także „żołnierzów z wojska koronnego, a mianowicie spod swojej własnej chorągwie”³² i oni, będąc uzbrojeni w krótkie rusznice i dzidy stawili się przed kościołem i na zdrowie protestującego nastawali. Czaplic obawiał się rozlewu krwi na sejmiku:

„zaczym jm. pan podkomorzy kijowski, wiedząc o takowej zawziętości a pamiętając na niesłusznej jm. p. łowczego i jego adherentów postępek, jako w kościele tymże nam violator et ob sanguiolator exticit do kościoła wieszedł i przysięgi swojej terminu nie alterował, osobliwie w trybunale lubelskim koronnym jako in generali foro i na inszy czas obstando przypadding wszelkim i krwie oblaniu odłożył, ofiarując się powinności swojej dosyć uczynić i też przysięgę...wykonać”³³.

Wniósł więc protestację z powodu ograniczenia swojej wolności.

I rzeczywiście przysięga została złożona przez M. Czaplicę w Lublinie, tam ją oblatowano, a ekstrakt z ksiąg trybunalskich został wpisany do ksiąg we Włodzimierzu 12 grudnia 1676 r.³⁴

Dwa miesiące później w grodzie oblatowano pozew, jaki Czaplic złożył na Kowalewskiego. Były to właściwie cztery pozwy, z których trzeci dotyczył zamieszania spowodowanego przez łowczego podczas publicznych zgromadzeń³⁵. Oprócz Czaplicę podpisali się pod nim Maniecki oraz mniej znani Marcin Luskowski i Kazimierz Skulimowski. Pozwani zostali Kowalewski oraz pomagający mu w składaniu protestacji Suszczański Proskura, skarbnik kijowski Aleksander Korczewski, Michał i Zachariasz

³¹ Там само. Арк. 1339 зб. – 1341 зб.

³² Там само. Арк. 1340 зб.

³³ Там само. Арк. 1341.

³⁴ Там само. Арк. 490-493. W formule zapisano, że przysięga nastąpiła w obecności łowczego kijowskiego. Ekstrakt z ksiąg głównych trybunalskich został wpisany do ksiąg grodzkich podczas sejmiku przedsejmowego, a czynności tej dokonał marszałek Wacław Stoiński.

³⁵ Там само. Арк. 1449 зб. – 1451 зб.

Staweccy, Paweł Trypolski, Mikołaj Skipor i Jan Kościuszkiewicz. W czwartym pozwie Czaplic żądał też 10 tysięcy złotych „ratione szkód stąd pochodzących iż na różnych zjazdach publicznych aktor do kosztów niepotrzebnych przywieziony”³⁶.

Działania w sądach podjęli także zwolennicy Kowalewskiego, ale samego łowczego nie było wśród delatorów. Jan i Konstanty Suszczańscy Proskurowie złożyli mandaty, w których pozwali Czaplica i Manieckiego przed sąd sejmowy³⁷. Czaplicowi zarzucono złamanie praw o elekcjach urzędników ziemskich, „za podkomorzego kijowskiego chciałeś się obrać. Urząd ten i tytuł impertineptur sobie uzurpujesz i in fundamento tej nieważnej, bezprawnej elekcyi, przywilej sobie uprosiłeś”³⁸. W związku z tym był tytułowany podstolim kijowskim. Delatorzy żądali skasowania przywileju na podkomorstwo dla Czaplica, zwołania kolejnej elekcji oraz ukarania go. Manieckiemu zarzucono złamanie prawa podczas sejmiku, bowiem zgodził się przeprowadzić elekcji podkomorzego, ściągnął do kościoła ludzi nie będących obywatelami województwa oraz zignorował liczne protesty przeciw swoim działaniom. Mandaty zostały doręczone właśnie 10 grudnia w czasie sejmiku przedsejmowego. O tych działaniach, jakie wówczas miały miejsce dowiadujemy się z protestacji, którą zgłosiło kilkunastu obywateli³⁹. W niej wystąpiono przeciwko Czaplicowi „podstolem kijowskiemu, protunc przywłaszczającemu nienależny sobie tytuł podkomorstwa kijowskiego” i Manieckiemu „do dyrekcyej tegoż sejmiku zasiadłym, mandaty od JKMci... przez woźnego i szlachtę oddawaną”⁴⁰. Oni jednak zignorowali prawa i przystąpili do sejmiku, proponując na marszałka wojskiego lubelskiego, podwojewódzkiego kijowskiego Wacława Stoińskiego. Protestujący opuścili kościół i deklarowali nieważność sejmiku.

W odpowiedzi Czaplic wniósł do grodu protestację przeciw Kowalewskiemu, inicjatorowi działań przeciw niemu oraz inspirowanym przez niego delatorom mandatu⁴¹. Przedstawił w niej, że była zgoda łowczego na przeprowadzenie elekcji, pod warunkiem że Czaplic zrzeknie się miejscowości Rokitno na jego rzecz. Nie zdecydował się na to, więc zwolennicy Kowalewskiego zagrozili zerwaniem sejmiku, jeżeli Czaplic będzie kandydatem. Licznie zebrani obywatele kijowscy uznali to nie tylko za krzywdę czynioną podstolem, tyranie nad województwem, ale i złamanie wszelkich praw publicznych. Elekcję przeprowadzono zgodnie z prawem i też w ten sposób przedstawiono kandydatów królowi. A gdy protestans otrzymał przywilej chciał przysięgę złożyć podczas sejmiku deputackiego. Wówczas Kowalewski z pomocą Proskury ściągnął wojskowych oraz uzbrojoną czeladź i domagał się odbycia sejmiku przed kościołem. Oskarżał Czaplica, że nie jest posesjonatem, wyzywał go na pojedynek i groził nawet jego zabiciem. W związku z tym protestans złożył przysięgę w trybunale i na sejmik terazniejszy przyjechał, aby okazać potwierdzenie jej złożenia. Przeciwnikom zarzucił brak szanku dla praw, lekceważenie trybunału oraz majestatu królewskiego.

³⁶ Там само. Арк. 1451.

³⁷ Там само. Арк. 1500-1501 зб., 1502-1503 зб.

³⁸ Там само. Арк. 1501 зб.

³⁹ Там само. Арк. 1504-1505.

⁴⁰ Там само. Арк. 1504 зб.

⁴¹ Там само. Арк. 1505 зб. – 1507.

Zebrani nie uznali jednak protestacji Proskurów i sejmik zakończył się wyborem posłów. Zostali nimi podkomorzy Czaplic, stolnik Maniecki i podwojewodzi Stoiński. Oprócz oblatowania iuramentu na urząd podkomorzego, czego dokonał marszałek sejmiku sporo miejsca ta kwestia zajęła w uchwalonym wówczas laudum⁴². Zebrani przypomnieli zasługi Czaplica dla województwa i zgłoszenie monarsze jego kandydatury podczas elekcji podkomorskiej, co nastąpiło „sine ulla contradictione”. Zwrócili uwagę na szkodliwe działania Kowalewskiego, który uporczywie podważa ten wynik. Ponieważ zebrani wysłali posłów do monarchy z powodu uciążliwych poczynań wojska, zalecili im też wstawienie się za osobą M. Czaplica.

Spór ten został poruszony także przez szlachtę czernihowską, która gromadziła się też we Włodzimierzu, ale w innym kościele. Wiele spraw łączyło ją z Kijowianami, co było konsekwencją ich funkcjonowania na wygnaniu. W instrukcji dla posłów na sejm Czernihowianie zalecili królowi, aby:

„j, mc, pana Marcyana Czaplica, podkomorzego kijowskiego, zasłużonego w oyczyźnie y j. kr. mc., przywilejem, od j. kr. mc, onemu conferowanym, miłosciwie zachował, a turbatoribus tych ziazdow sprawiedliwoscią zgodnie raczył”⁴³.

Wcześniej potępiono Kowalewskiego i Proskurę Suszczańskiego jako prowodyrów tych zamieszek, którzy „seymiki rwą, skandala wojewodztwu naszemu podają”.

Ostatniego dnia roku odbył się sejmik elekcyjny pisarza ziemskiego kijowskiego. Podczas niego również doszło do sporów o przysięgę złożoną przez Czaplica. Złożył on do grodu protestację przeciwko łowczemu, który zerwał sejmik, nie dopuszczając podkomorzego do głosu⁴⁴. Protestację Kowalewskiego przeciw przysiędze ocenił jako bezprawną, ponieważ łowczy podczas jej wykonywania w trybunale był obecny. Grożono mu także rozprawą fizyczną, a ponieważ Raczkowski, siostrzeniec Krystyny Kowalewskiej zabił w swoim domu bezbronnego szlachcica nie mógł on tych pogroźek zignorować.

Przed sejmem w 1677 r. Suszczańscy Proskurowie przygotowali nowe mandaty, w których zobowiązano Czaplica i Manieckiego do stawienia się przed sądem sejmowym. Zarzucono im łamanie praw i obyczajów, dotyczących odbywania zgromadzeń ziemskich.

„O to iż WW. przeciw prawu pospolitemu, które warowane jest, aby wszelkie sejmiki publiczne, akty w sobie mające odprawować, nie tylko spokojnie, lecz bez ujmy, swobody stanowi szlacheckiego odprawowane były i w takowej doskonałości honoru, jakową wedle prawa jest potrzebna, której WW nie zachowawszy równości szlacheckiej, braterskiej i owszem przeciwko temu postępując”⁴⁵.

⁴² Там само. Арк. 496-498.

⁴³ Архив ЮЗР. Ч. 2. Т. II. С. 374.

⁴⁴ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 118, арк. 1533-1533 зв. O sejmiku tym brak informacji w spisach *Urzednicy wojewodztwa kijowskiego...* W księgach wojewodztwa wołyńskiego nie ma też uniwersału wojewody.

⁴⁵ Mandaty Czaplicowi i Manieckiemu, Archiwum Państwowe w Lublinie, RMO, ks. 101, k. 73-75 lub 75-76v. Mandaty te, sporządzone 27 stycznia oblatowano w Lublinie 5 lutego.

Dalsze zarzuty odnosiły się do konkretnych win. Obu zarzucono, że mimo ciężących na nich wyroków banicji wzięli udział w elekcji podkomorzego. Ponadto Czaplic doprowadził do złożenia tej elekcji, zaś Maniecki nie zawiadomił o niej obywatelów województwa, lecz jedynie swoich stronników. Rozpoczął on sejmik usurpując sobie władzę dyrektorską. Następnie zignorował sprzeciwy kilkunastu obywateli, którzy wskazywali, że jest to przekroczeniem prawa i zaproponował kandydaturę marszałka. Nie reagował na kolejne protesty i pozwolił na rozpoczęcie elekcji podkomorzego:

„Co widząc obywatele perciti i owszem przymuszeni kilkanaście osób w protestacjach wyrażonych z miejsc swoich ruszywszy się, sejmiku całość interriperunt i publiczne negocyją zastanowili. Za których protestujących się wyściem WW sejmik elekcyjnej podkomorstwa dokończali z wielkiem prawa pospolitego uszczerbkiem, z naruszeniem wolności szlacheckiej, swiebod, wolności i głosu narodu polskiego czyniąc, ani prawa wolnej elekcyjnej wolnej nie słuchając”⁴⁶.

Podczas sejmu w dniu 28 stycznia Suszczański Proskura wystąpił z zarzutami wobec Czaplica, ale kwestia ta została odłożona⁴⁷.

Kolejny etap konfliktu przedstawiają dokumenty związane z sejmikiem deputackim 29 marca 1677 r. Czaplic, który był posłem, pojawił się w Warszawie i uzyskał od króla list, w którym monarcha potwierdzał legalne piastowanie przez niego urzędu podkomorzego⁴⁸. Nie uczestniczył w obradach do końca, lecz wrócił na Wołyń i pojawił się na sejmiku, chcąc przedstawić na nim ów list. Monarcha deklarował troskę o spokój w całej Rzeczypospolitej, ale szczególnie o jedność i zgodę szlachty kijowskiej. Przypomniawszy, że Jan Suszczański Proskura kwestionował legalność piastowania urzędu przez Czaplica, mimo że zgodnie z prawem został on zgłoszony królowi i mianowany oraz wykonał przysięgę. Ponieważ z winy powodów sprawa ta uległa odroczeniu monarcha zwrócił się do szlachty, by nie kwestionowała prerogatyw należących jego urzędowi, a zwłaszcza by sprawa ta nie pogłębiała zamieszania podczas zgromadzeń ziemskich.

Sejmik został jednak zerwany, a jedną z przyczyn był konflikt o podkomorstwo. Przeciwno zwolennikom Kowalewskiego wystąpił Czaplic oraz R. Suryń. W tym miejscu trzeba przedstawić aspekty dotyczące interesującego nas konfliktu.

Czaplic złożył dwie protestacje przeciwko swoim przeciwnikom⁴⁹. Ponownie przedstawił łowczego jako sprawcę zamieszania na sejmikach kijowskich, który podejmuje bezprawne działania szkodzące obywatelom. Według niego Kowalewski lekceważy wolę obywateli, którzy wybrali go podkomorzym, kompetencje monarchy, który przyznał mu przywilej na ten urząd oraz dekret trybunalski. O zerwanym sejmiku napisał:

⁴⁶ ibidem, k. 74v.

⁴⁷ Diariusz sejmu warszawskiego z 1677 r. w Bibliotece PAU i PAN w Krakowie, rkps 1855, s. 29.

⁴⁸ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, сир. 120, арк. 1262 зб. – 1264. List z dnia 20 III 1677, określony jako upominalny, został skierowany do szlachty zebranej na sejmiku deputackim. a oblatowano go 29 III.

⁴⁹ Там само. Арк. 160-162.

„Zaczynając tę elekcyję na obranie sędziów trybunalskich według zwyczaju jm. pana marszałka namienił, tak prędko jm. pan podczaszy, pan łowczy kijowski z kontradykcyją rzuciwszy się przeciwko jm. panu podkomorzemu kijowskiemu. Nie tylko mowy jm. pana podkomorzego kijowskiego słuchać i listu od JKMcI do obywatelów województwa kijowskiego pisanego czytać nie dopuścili i tumultu, ale? ichm. panom Trypolskiemu, panu Skiporowi i innym od ichmciów subordynowanym cum protestatione z kościoła wynieść rozkazali. Jakoż ichmć z ichmciami inito consilio będąc żadnej racyjej in contemptum legum publicarum list JKMcI postponując, z pogrózkami i pochwałkami z kościoła wyszli”⁵⁰.

Łowczy zaś i podczaszy pozostali w kościele jedynie po to, aby prowadzić dalsze działania na szkodę podkomorzego. Obszernie przedstawił bezprawne zarzuty i czyny swoich prześladowców i szkody z nich wynikające, przede wszystkim dla obywateli kijowskich. Ostatnim ich potwierdzeniem było zaś zerwanie tej elekcji deputatów. Warto też zwrócić uwagę, że podczas kłótni padł argument dotyczący spraw religijnych. Podczaszy Proskura stwierdził „iż ja jestem lepszy katolik niż ty” i nie mogą tego żadne jego działania zakwestionować. Było to oczywiście aluzją dotyczącą faktu, że Czaplic wcześniej był arianinem.

Na sejm przyjechał także Kowalewski, który wyjednał w kancelarii uzyskanie innego dokumentu, korzystnego dla siebie⁵¹. W nim zawarto wszystkie, znane już argumenty, dotyczące złamania prawa przez Czaplica i Manieckiego.

Z kwietnia znajdujemy jeszcze jedną protestację dotyczącą elekcji podkomorzego. Złożył ją, w imieniu części szlachty, Paweł Trypolski, który jeszcze 21 lipca 1676 r. wpisał ją do ksiąg grodzkich lubelskich⁵². W niej został podkreślony wątek, że sejmik relacyjny został zerwany, ponieważ wielu obywatelów wyszło z kościoła. Domagali się oni „żeby na insze czasy spokojniejsze, kiedy wiele panów obywatelów po inszych województwach mieszkających skupić się mogą”⁵³. Wielu pozostałych w nim nie było związanych z województwem i ci „in pluralitate głosów marszałka do samej funkcyje podkomorstwa obrawszy”, co także podkreślono jako przekroczenie prawa. W związku z tym również „obraný między inszemi pro candidati jm. pan Marcyan Czaplic podstoli kijowski z swojej elekcyjej za słuszne poczytać nie może” i przywileju „upraszać competenter nie powinien, a uprosziwszy też do wykonania przysięgi super fidelitatem urzędu swego, ani też prerogatywami szczycić się nie ma”⁵⁴.

Był to ostatni spektakularny akt konfliktu o urząd podkomorzego, a zwłaszcza o elekcję z maja 1676 r. Podczas sejmiku relacyjnego zdarzyły się jeszcze spory Czaplica z Kowalewskim, ale nie przywoływano już tej kwestii⁵⁵. Sejmik, który odbył się 21 maja

⁵⁰ Там само. Арк. 161.

⁵¹ Dokument ten to areszt sejmowej sprawy między podczaszym kijowskim a Czaplicem i Manieckim na sejmie agitującej się. Там само. Арк. 1291–1294 зб.

⁵² Там само. Арк. 1334–1335 зб. Protestację Trypolskiego de nullitate elekcyjej podkomorskiej oblatował 30 kwietnia sługa Kowalewskiego Stefan Czarnocki.

⁵³ Там само. Арк. 1334 зб.

⁵⁴ Там само. Арк. 1335.

⁵⁵ Там само. Арк. 311 зб. – 313 зб. Wiadomości o tym posiadamy z protestacji Czaplica przeciwko łowczemu kijowskiemu.

został limitowany⁵⁶. Podczas zgromadzenia w kolejnym terminie (1 VI) zebrani jedynie podziękowali podkomorzemu i stolnikowi za działania na sejmie w obronie województwa, a do problemu elekcji już nie wracano⁵⁷.

Pewne nowe wiadomości dotyczące konfliktu przynosi inna manifestacja, którą złożył Stefan Krynicki⁵⁸. Nie był on wmieszany w ten spór, lecz należał do grona drobnych egzulantów, którzy upominali się o przyznanie im partykularzów. Zarzucił on J. Proskurze Suszczańskiemu: „iż jm. z zawziętej swej malicyjej, a raczej ex sola invidia, która początek swój wzięła ex ambitione urzędu podkomorstwa, na który sam aspirował, jako zawsze zwykł turbare publiczne akty różnych sejmików”⁵⁹

Do formalnego pogodzenia się konkurentów doszło podczas sejmiku deputackiego. W uchwale czytamy: „wszystkie difidencyje i niesnaski, ante omnia między w. jm. panem Marcianem Szpanowem Czaplicem podkomorzym kijowskim a jm. panem Janem Suszczańskim Proskurą podczaszym kijowskim i innemi ichmciami contrariantibus uspokoiwszy”⁶⁰.

Na podstawie tych dokumentów możemy wyciągnąć wniosek, że Jan Proskura Suszczański dążył do osiągnięcia godności podkomorzego. Znalazł on sprzymierzeńca w osobie Kowalewskiego, od dawna skłóconego z Czaplicami, przy czym to łowczy w tym konflikcie odgrywał rolę ważniejszą.

Spór o urząd podkomorzego został zakończony; elekcję z maja 1676 r. szlachta kijowska uznawała za zgodną z prawem i nie kwestionowała praw Czaplica do piastowania tego urzędu. Nie pogodził się z tym łowczy Kowalewski. W późniejszych latach w zgłaszanych protestacjach łowczy czasem podkreślał nielegalność tej elekcji, a w związku z tym uznawał, że Czaplic piastuje ten urząd bezprawnie. Te demonstracje nie miały jednak żadnego znaczenia. Między nimi trwały nadal różne konflikty, które trudniły sejmiki i sądy. W 1681 r. spór był nawet rozpatrywany przez sąd sejmowy⁶¹.

Mimo tych relacji warto podkreślić, że zarówno podkomorzy Czaplic, jak i łowczy Kowalewski w przyszłości będą brali udział w życiu politycznym Kijowian. W roku 1688 obaj zostali dwukrotnie wspólnie obrani posłami, pełnili także inne funkcje np. związane z podatkami, czasem byli na nie powoływani podczas jednego zgromadzenia. Spory między nimi często więc nie powodowały zrywania sejmików.

Osobę Kowalewskiego znajdujemy w źródłach wojskowych od lat 50. Z badań Marka Wagnera wiadomo, że był on związany początkowo z Janem Sobieskim, a potem z królem Janem Kazimierzem. Te związki z Sobieskim osłabły w latach 60. Jednak 26 lipca 1674 otrzymał on list przypowiedni na chorągiew kozacką, która znalazła się w kompucie⁶². Jest to jedyne świadectwo, że utrzymywał kontakty z nowym władcą. Jan Proskura Suszczański odbył służbę wojskową w latach 50. sprawując ko-

⁵⁶ Там само. Арк. 1342–1342 зб.

⁵⁷ Там само. Арк. 1349–1350 зб.

⁵⁸ Там само. Арк. 308 зб. – 311 зб.

⁵⁹ Там само. Арк. 308 зб.

⁶⁰ Там само. Арк. 1587–1588 зб. Cyt. fragment Арк. 1587 зб.

⁶¹ Informacje o tym w diariuszu Jana Antoniego Chrapowickiego, Rękopis Muzeum Narodowego w Krakowie 169, t. VI, s. 86.

⁶² ЦДІАУК. Ф. 28, спр. 116, арк. 1381–1382 зб.

lejno funkcje: rotmistrza wojewódzkiego, towarzysza i porucznika jazdy komputowej⁶³, ale w owym czasie nie utrzymywał najprawdopodobniej kontaktów z Sobieskim. Potem skupił się na działalności parlamentarnej. Z kolei Marcjan Czaplic nie miał żadnych związków z wojskiem, zaś problem jego relacji z Janem Sobieskim zasługuje na wyjaśnienie.

REFERENCES

Kossowski, A. Zarys dziejów protestantyzmu na Wołyniu w XVI-XVII w. *Rocznik Wołyński*, 3, 233-260.

Kulecki, M. (1997) *Wygnańcy ze wschodu. Egzulanicy w Rzeczypospolitej w ostatnich latach panowania Jana Kazimierza i za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Warsaw: Wydawnictwo DIG.

Piawski, K. Czaplic Marcjan, *Polski Słownik Biograficzny*, t. IV, s. 171-172

Przyboś, A. (1936) *Konfederacja gołąbska*, Tarnopol: Nakładem Podolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Przyboś Adam, Kowalewski (Kowalowski) Stanisław Kazimierz, *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIV, s. 529.

Przyboś, A. (1984) *Michał Korybut Wiśniowiecki 1640-1673*, Cracow-Wrocław: Wydawnictwo Literackie.

Stolicki, J. (2017) Miejsca odbywania sejmików koronnych na wygnaniu w latach 1648-1696, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne*, 144 (3), 441-457.

Stolicki, J. Spory wśród szlachty kijowskiej w czasie konfederacji gołąbskiej. In J. Maroń, R. Kołodziej (Eds.) (2011) *Ustrój-polityka-kultura. Studia ofiarowane Profesor Stefani Ochmann-Stanisławskiej*, Wrocław: Acta Universitatis Wratislaviensis. N 3394, Historia CLXXXIV, 69-75.

Stolicki, J. (2007) *Wobec wolności i króla. Działalność polityczna szlachty ruskiej, ukraińskiej i wołyńskiej w latach 1673-1683*, Cracow: Historia Iagellonica.

Tazbir, J. (1966). Kisielińsko-bereski zbor Braci polskich. *Przegląd Historyczny*, 57(1), 126-136.

Tazbir Janusz, Niemirycz (Niemierzyc) Stefan, *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII, s. 820-824

Urzednicy wojewodztwa kijowskiego i czernihowskiego XV-XVIII wieku. Spisy, (2002) oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, Kórnik: Biblioteka Kórnicka.

Wagner, M. (2015). *Korpus oficerski wojska polskiego w drugiej polowie XVII wieku*, Oświęcim: Napoleon V.

Wójcik, Z. (1968) *Między traktatem andruszowskim a wojną turecką. Stosunki polsko-rosyjskie 1667-1672*, Warsaw: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Wójcik, Z., (1957) *Traktat Andruszowski i jego geneza*, Warsaw: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

⁶³ Wagner M. *Korpus oficerski wojska polskiego w drugiej polowie XVII wieku*. Oświęcim, 2015, 442-443.

Jarosław Stolicki

Professor of the Jagiellonian University
Chair of the Department of Polish Early Modern History,
Institute of History, Jagiellonian University
(Poland, Kraków, jaroslaw.stolicki@uj.edu.pl)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8357-8101>

CONTEST FOR THE OFFICE OF THE KIEVIAN *SUCCAMERARIUS* IN 1676

The article discusses the election of the Kievian *succamerarius* on May 22, 1676, and its consequences. The office has ultimately been awarded to the Kievian *subdapifer*, Marcyan Czaplic, on May 30. This appointment caused further friction among the local citizens. Czaplic's main opponent was the Kievian *venator*, Stanisław Kazimierz Kowalewski. Their antagonism dated back to the dispute about the town of Kisielin, forfeited by the Czaplic family as a penalty for treason during the Deluge and later granted to Kowalewski. The electoral controversy was caused by the fact that the election of *succamerarius* was held together with the relational dietine, causing protests among the nobility. Protesters included, apart from Kowalewski, Jan Proskura Suszczański, Kievian *pincerna*, who was also seeking the office of *succamerarius*. He filed complaints against Czaplic and the marshal of the dietine, Kievian *dapifer* Jerzy Maniecki, instituting a case before the Diet Court. Czaplic's proponents responded with defending the legality of the election and charging their opponents with law-breaking. Czaplic sought to be sworn in as *succamerarius* at the deputational dietine, but the latter was disrupted. The controversy continued to cause disturbances during subsequent assemblies. It appears that Czaplic's defenders were supported by a majority of local citizens, who elected him a deputy at the subsequent pre-Diet dietine. The controversy has not been heard during the Diet of 1677, but both parties sought the support of the royal court. The dispute led to the disruption of another deputational dietine in March 1677. In the same year the conflict between Czaplic and Proskura Suszczański has been resolved, and challenges to Czaplic's official status have been dropped. *Venator* Kowalewski remained Czaplic's determined opponent, and continued to accuse him of wrongful possession of office.

Key words: office of *succamerarius*, dietines, conflicts, exiles, Kievian palatinate, XVII cent.